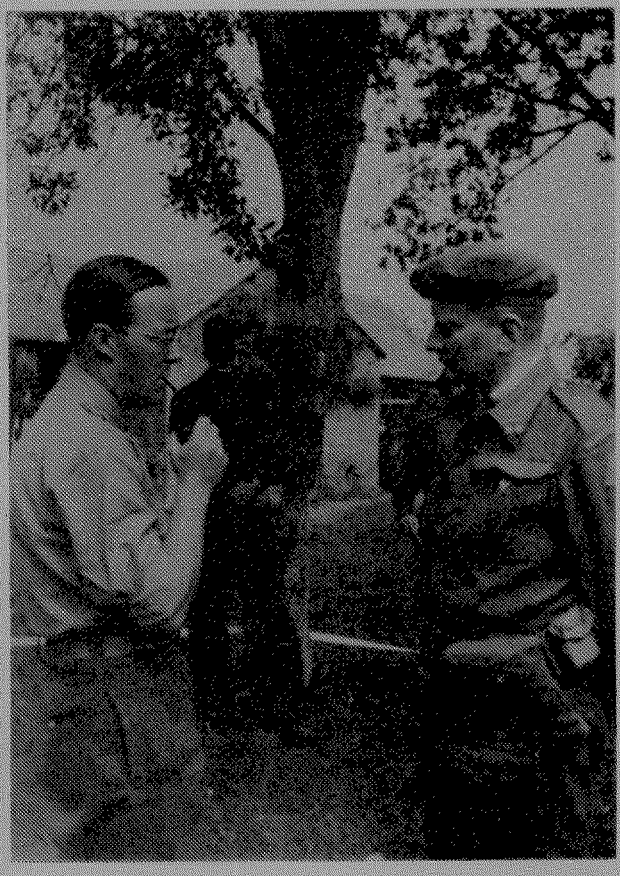
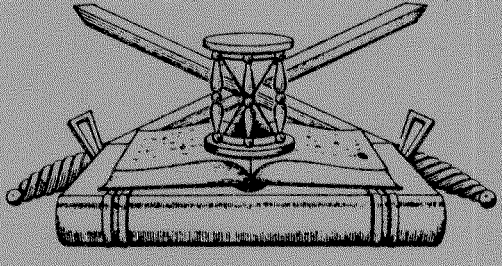
MARS *et* HISTORIA

15e Jaargang nummer 3 - mei/juni 1981

ORGAAN
van de Nederlandse Vereniging ter beoefening van de Militaire Historie.
Opgericht 20 augustus 1966.

Beschermheer: Z.K.H. Prins Bernhard der Nederlanden.

SAMENSTELLING VAN HET BESTUUR: **Voorzitter:** C.A.Heshusius, **1e Secretaris:** H.Muller, **Penningmeester:** drs J.A.Bom, **2e Secretaris:** E.W.van Popta, **Leden:** jhr D.J.H.N.den Beer Poortugael, J.van den Berg, B.C.Cats, drs J.P.C.M.van Hoof, F.J. van Lier, C.B.Nicolas, H.Ringoir.
Adviseur: mr CH.L.M.Schaepman.

ADRESSEN DAGELIJKS BESTUUR: **Voorzitter:** Van Alkemadelaan 350, Flat 316, 2597 AS 's-Gravenhage, tel.: 070-248495. **1e Secretaris:** Willem III laan 14, 4835 LB Breda, tel.: 076-653239. **Penningmeester:** Storm van 's-Gravesandeweg 23, 2242 JB Wassenaar, tel.: 01751-18624. De contributie bedraagt per jaar min. *f* 30,00 te storten op rek.no. 65.82.12. 125 van de Nederlandsche Middenstandsbank Wassenaar, t.n.v. de Nederlandse Vereniging van Militaire Historie of op giro 29 40 790 van de N.V.M.H. te Wassenaar.

SAMENSTELLING REDAKTIE-WERKCOMMISSIE: J.van den Berg, drs J.P.C.M. van Hoof, E.W.van Popta.
Redaktie-adres: Mgr.Bekkerslaan 151, 2286 CE Rijswijk (Z.H.), tel.: 070-937425.

AFDELINGSCORRESPONDENTEN:

(3) 'UNIFORMKUNDE' o.l.v. dr F.G.de Wilde, Jan Steenlaan 62, 1412 JW Naarden.
(4) 'RIDDERORDEN EN ONDERSCHEIDINGEN' o.l.v. H.G.Meyer, Vollenbergstraat 6, 5801 RP Venray.
(5) 'MILITAIRE EMBLEMEN', o.l.v. B.C. Cats, Claudiagaarde 72, 1403 JR Bussum en C.van Ekeris, Anslostraat 183, 2533 KD 's-Gravenhage.
(6) 'WAPENS EN MUNITIE', o.l.v. J.Lenselink, Oxfordlaan 49, 2314 Leiden.
(7) 'MILITAIRE MUZIEK', o.l.v. mr R.A. Schimmel, de Mildestraat 57, 2596 SW 's-Gravenhage.
(8) 'HISTORISCHE NEDERLANDSE VERSTERKINGEN (OVERZEE), o.l.v. A.F. Lancker, Grote Spie 347, 4819 CW Breda.
(9) 'MARITIEME GESCHIEDENIS', o.l.v. M.K.Zaagman, Ds van den Boschlaan 225, 2286 PH Rijswijk (Z.H.).
(10) 'NAPOLEONTICA', o.l.v. prof.dr H.P.L. Harms Vogts, Utrechtseweg 102, 6866 CN Heelsum.
(11) 'TWEEDE WERELDOORLOG', o.l.v. J.H.M.Berleman, Porceleinvlinder 5, 2317 JZ Leiden.
(13) 'VAANDELS, STANDAARDEN, FANIONS, VLAGGEN', o.l.v. Kl.Sierksma, 'Huize Midgaard', Aan de Brink 36, 1399 GX Muiderberg.
(14) 'EERSTE WERELDOORLOG', o.l.v. drs J.C.van Dijk, Grifthorst 16, 3833 GD Leusden.
(15) 'KONINKLIJKE MARINE', o.l.v. L.L.van Münching, Middelweg 85, 2241 AP Wassenaar.
(16) 'MILITAIRE GENEALOGIE', o.l.v. ir Ch. C.van der Vlis, Anna van Burenlaan 59, 2012 SK Haarlem.
(17) 'MILITAIRE FOLKLORE', o.l.v. F.W.van Steen, Lion Cachetstraat 2, 3851 ZE Ermelo.
(18) 'MILITAIRE VOERTUIGEN EN TANKS' o.l.v. M.C.van der Hoog, Draaiboom 10, 4817 WR Breda, J.Bloemendaal, Scheldelaan 10,2105 XG Heemstede.
(19) 'KONINKLIJKE LUCHTMACHT', o.l.v. J.van den Berg, Cronestein 85, 2804 EL Gouda, P.C.Boer, Waterklaver 2, 2804 PN Gouda.
(20) 'KNIL', o.l.v. W.R.van der Weide, 'Bronbeek', Velperweg 151 A, 6824 MB Arnhem.
(22) 'MILITAIRE GEDENKTEKENS EN MONUMENTEN' o.l.v. drs J.A.C.Bartels, Gerstkamp 198, 2592 CV 's-Gravenhage.

INTERESSEGEBIEDEN, WAAR (NOG) GEEN CORRESPONDENTEN VOOR ZIJN:
(1) 'Krijgsgeschiedenis, Korpsgeschiedenis KL'
(2) 'Tradities en ceremonieel'.
(12) 'Militaire en civiele miniatuurfiguren'
(21) 'Militaire bibliografie, tijdschriften'.

* De tussen haakjes geplaatste nummers zijn indicaties t.b.v. de ledenlijst.

1604

MARS *et* HISTORIA

De 'NEDERLANDSE VERENIGING TER BEOEFENING VAN DE MILITAIRE HISTORIE', opgericht op 20 augustus 1966 en erkend bij K.B. no. 50 van 14 juni 1968, is er voor allen, die zich verdiepen in de studie van geschiedenis, ceremoniëel, tradities, uniformen, emblemen, wapens en onderscheidingen van militaire en semi-militaire organisaties, meer in het bijzonder die van Nederland en de (voormalige) overzeese Rijksdelen.

M.J.LOHNSTEIN

Het Militaire Beleid in augustus en september 1830

1 Inleiding

Om 03.00 uur 27 september 1830 trokken de koninklijke troepen zich uit het opstandige Brussel terug. Hiermee was de poging om met wapengeweld een zeker verband tussen België en Nederland te handhaven op een jammerlijke mislukking uitgelopen. De totale breuk was toen onherroepelijk, te meer omdat het koninklijk leger na haar nederlaag te Brussel uiteenviel. Op het oproer te Brussel en later in andere Zuidnederlandse steden heeft het gouvernement gereageerd met politieke, economische en militaire maatregelen. De besluiten op militair gebied, uitgezonderd die betreffende de Koninklijke Marine, zullen het onderwerp van dit verslag zijn.

Alvorens het relaas te beginnen zal het militaire apparaat van het Verenigd Koninkrijk nader bekeken worden. In de derde paragraaf bespreken wij de militaire reactie op de Franse Juli-revolutie en de berichten dat er te Brussel een oproer dreigde. De vierde paragraaf zal gewijd zijn aan het oproer te Brussel en het antwoord van Den Haag daarop. Dan volgt een periode van passief optreden van het Mobiele Leger (Veldleger). In de zesde paragraaf komt de beslissing om gewapenderhand de orde te herstellen aan bod. In een aparte paragraaf zal de bezetting van Brussel besproken worden. Het geheel zal worden afgesloten door een samenvatting.

2 De Koninklijke Nederlandse Landmacht in 1830

De landmacht bestond na de opheffing der vier regimenten Zwitsers in 1829 uit achttien afdelingen (regimenten) infanterie, met elk drie veldbataljons, één reserve-bataljon en een schoolcompagnie, een afdeling grenadiers van drie bataljons, twee bataljons jagers, de 2e en 3e divisie (totaal zes compagnieën infanterie) van het Algemeen Depôt der Landmacht no 33 (de 1e divisie diende ter aanvulling van de troepen in de overzeese rijksdelen), het Instructie-bataljon en het Garnizoens-bataljon no 34, bestaande uit vier compagnieën infanterie en één compagnie artillerie. De cavalerie telde twee regimenten huzaren, twee regimenten lichte dragonders, één regiment lansiers en vier afdelingen kurassiers. De artillerie bestond uit vier bataljons veldartillerie, zes bataljons artillerie Na-

Foto voorpagina: Z.K.H.Prins Bernhard bezocht de Brigade 'Prinses Irene' in Frankrijk. De prins in gesprek met de commandant, luitenant-kolonel der artillerie A.C.de Ruyter van Steveninck, augustus 1944. Foto: Anefo/RVD.

tionale Militie, het Korps Rijdende Artillerie, het Bataljon Artillerietransporttrein, een divisie pontonniers à één compagnie en twee compagnieën artillerie werklieden. De genie kende het Korps Ingenieur (76 officieren en 34 opzichters) en het Korps Mineurs en Sappeurs, bestaande uit twee bataljons. Het Korps Koninklijke Marechaussee (sterk 50 officieren en 1310 onderofficieren en marechaussees) trad op als rijkspolitie in het Groothertogdom Luxemburg en de provincies Zuid-Brabant, Antwerpen, Namen, Oost-Vlaanderen, West-Vlaanderen, Henegouwen, Luik, Noord-Brabant en Limburg. De medische verzorging geschiedde door de Geneeskundige Dienst van de Land- en Zeemacht, die bestond uit 43 officieren van gezondheid en apothekers en 22 kwekelingen. De administratie werd verzorgd door 24 Militaire Intendanten.[1] In augustus 1830 telde het leger volgens De Bas 21.885 man infanterie, 4174 man cavalerie en 3894 man artillerie[2].

Naast het leger was er een schutterij. In 1827 werd de Schutterij, die tot dan toe alleen in de noordelijke provincies bestond, voor het gehele Verenigd Koninkrijk georganiseerd. Schutterplichtig waren alle geschikte Nederlanders tussen de 25 en 34 jaar. In de plaatsen met 2500 of meer inwoners kwam een dienstdoende schutterij, in de overige gebieden was er een ongeoefende rustende schutterij. De verantwoordelijkheid over de Schutterij lag bij het ministerie van Binnenlandse Zaken. De Prins van Oranje voerde het bevel over deze organisatie met de titel van Kolonel-Generaal der Schutterij.[3]

Er bestond op militair gebied een territoriale indeling in zes militaire commando's:

1ste Groot Militair Kommando (Holland en Utrecht) te Utrecht.

2de Groot Militair Kommando (Friesland, Groningen, Drente, Overijssel en Gelderland) te Deventer.

3de Groot Militair Kommando (West- en Oost-Vlaanderen) te Gent onder de Luitenant-Generaal C.E.Baron de Ghigny.

4de Groot Militair Kommando (Antwerpen, Noord-Brabant en Zeeland) te Antwerpen onder de Luitenant-Generaal D.H.Baron Chassé.

5de Groot Militair Kommando (Zuid-Brabant, Limburg en Luik) te Maastricht onder de Luitenant-Generaal G.H.von Heldring, 19 september 1830 opgevolgd door Generaal-Majoor B.J.C.Baron Dibbets.

6de Groot Militair Kommando (Henegouwen, Namen en het Groothertogdom Luxemburg) te Namen onder Luitenant-Generaal J.J.Baron van Geen.

De commandanten van de groot militaire commando's hadden onder hun onmiddellijk bevel de provinciale en plaatselijke commandanten en de commandanten van de legereenheden in hun gebied. Per 1 januari 1830 belastte de Koning zijn tweede zoon, Prins Frederik der Nederlanden, met het opperbestuur over de departementen van Oorlog en Marine. De dagelijkse leiding over de departementen lag bij twee directeuren-generaal. De directeur-generaal van Oorlog was de Luitenant-Generaal D.J.de Eerens. De Generale Staf, die zorgde voor de adjudantendienst bij de groot militaire commando's en de grotere legereenheden, de topografische werkzaamheden en het verwerken van gegevens betreffende de defensie, stond onder de Luitenant-Generaal J.V.Baron de Constant-Rebecque.

Eind 1818 was er bij de infanterie, met uitzondering van de regimenten Zwitsers, een eind gekomen aan de afzonderlijke eenheden vrijwilligers en miliciens (dienstplichtigen). Bij de cavalerie vond deze samensmelting in december 1824 plaats. Bij de artillerie bleef de scheiding tot 1841 bestaan. Met voornoemde versmelting van het staande leger met de Nationale Militie was er een kaderleger ontstaan. Vrijwilligers leverden hierbij het kader en een deel der manschappen, terwijl miliciens zorgden voor het grootste deel van de mankracht. Het leger kende toen het remplaçantenstelsel, waarbij men zijn dienstplicht door een ander kon laten vervullen.

Dit leger vormde volgens J.Bosscha geen eenheid. Het officierenkorps was een uiterst heterogeen gezelschap. Het bestond uit Orangistische officeren die in 1795 ontslag hadden genomen en sindsdien veelal in een burger betrekking werkzaam waren geweest. Anderen kwamen uit de patriottenbeweging. Een derde groep vormden de met de Oranjes uitgewekenen. Weer anderen hadden hun lauweren onder Napoleon geoogst. *'De hoogste rangen werden meest bekleed door officieren die*

niet in de Fransche legers gediend hadden, en dit wekte wrevel en bedilzucht in de ondergeschikte rangen.' Het langdurige verblijf in dezelfde garnizoensplaats werkte verdovend. De graad van geoefendheid was gering. Het gehalte van de vrijwilligers en remplaçanten van de militie was laag. De bezoldiging was aan de lage kant. Het officierskorps ontbrak het aan initiatief. Volgens F. de Bas stond het Zuidnederlandse bestanddeel van het leger, waartoe ook een groot deel van de officieren behoorde, bloot aan invloeden van *'de steeds naar vermeerdering van macht strevende geestelijkheid'*. Verder had volgens Bosscha de samensmelting van het staande leger met de militie en de afdanking der regimenten Zwitsers een negatieve uitwerking op de gevechtswaarde van het leger.

De Schutterij in de zuidelijke provinciën werd niet vertrouwd. In enkele steden ging men zover om na iedere dienst of oefening de wapens van de onderofficieren en manschappen in te nemen. Terwijl er ook stemmen waren die alle oefeningen voor 1830 wilden laten vervallen.[6]

Wat het optreden tegen binnenlandse onlusten betreft waren de militaire autoriteiten streng aan banden gelegd. Zonder daartoe door de burgerlijke autoriteiten genodigd te zijn mochten de militaire gezagshebbers niet helpen bij het handhaven van orde en gezag. De staat van oorlog en de staat van beleg, waarbij de civiele autoriteiten aan de militaire autoriteiten delen van hun bevoegdheden overdragen, werden toen alleen mogelijk geacht in gevallen van oorlog met een externe vijand. Het departement van Oorlog kon niet het oorlogsrecht tegen de eigen landgenoten afkondigen.[7]

3 Aan de vooravond van de Belgische Opstand

De Juli-revolutie te Parijs baarde de Nederlandse regering enige zorgen. In een brief aan Prins Frederik stelde de Koning: *'la sûreté de nos frontières n'exige pas de mesures défensives, et qu'il est plus à propos de se concerter avec le Gouvernement anglois, peut-être aussi avec d'autres Puissances amies et alliées de la mesure à prendre, cherchant à établir une parfaite intelligence sur les points capitaux'*.[8] De Britse regeringsleider, Arthur Wellesley Duc of Wellington, zag geen direct gevaar van de zijde van Frankrijk en adviseerde op onopvallende wijze de vestingen Nieuwpoort, Yperen, Meenen, Doornik, Bergen en Charleroi te versterken. Overeenkomstig dit advies kwam Prins Frederik op 19 augustus met enkele voorstellen. Daar ook na de opkomst van de miliciens in begin september enkele grensvestingen versterking behoefden, werden troepenverplaatsingen uit Brugge, Yperen, Namen en Brussel voorgesteld. De Koninklijke Marechaussee zou haar waakzaamheid moeten vergroten. In het geval van een onverhoopte aanval van Franse benden zou de Schutterij bewapend moeten worden.[9] Deze plannen waren in het stadium van uitvoering toen te Brussel het oproer uitbrak.

In de maand augustus rommelde het niet alleen aan de zuidgrens van het Verenigde Koninkrijk, maar ook binnen de eigen grenzen heerste onrust. In de eerste weken van augustus bereikten de regering meerdere berichten over een dreigend oproer te Brussel. De minister van Justitie, C.F.van Maanen, werd op 15/16 augustus gewaarschuwd voor een revolutie te Brussel op de 25ste, terwijl zijn collega van Binnenlandse Zaken, Jhr E.Ch.G.Gh. de la Coste, een anoniem bericht had ontvangen waarin sprake was van voorbereidingen voor een oproer te Brussel op 1 september of later. De provinciaal militair commandant van Zuid-Brabant, Generaal-Majoor W.F.Graaf van Bylandt, had in een onderhoud met de Koning, gedurende diens bezoek aan Brussel van 8 t/m 21 augustus, zijn bezorgdheid geuit over de stemming onder de bevolking. De generaal zag evenwel geen onmiddellijk gevaar.[10] De genoemde berichten werden kennelijk niet verontrustend genoeg geacht om voorzorgsmaatregelen te treffen. Op 21 augustus stelde De la Coste aan de Koning voor om bij een eventueel oproer *'met zachtheid en bedaardheid'* te handelen en *'zich zoo veel mogelijk tot gewone policie- en regterlijke middelen te bepalen, en indien onverhoopt de hulp der gewapende magt wordt vereischt aan dezelve geduld en omzichtigheid aanbevelen, zoodat in allen gevalle het ongelijk geheel blijve aan den kant der muitelingen, die dan bij de bevolking in 't algemeen geenen steun zullen vinden.'* De generaal Van Bylandt kreeg zo 23 augustus bevel dat het 3e bat 3e Afd weer naar Bergen diende terug te keren. Dit bataljon was alleen vanwege de nijverheidstentoonstelling te

Brussel. Wel had Prins Frederik de generaal Van Bylandt al in december 1829 (er hadden toen rellen plaatsgevonden) gemachtigd om ingeval van ongeregeldheden uit de omliggende garnizoenen versterkingen te ontbieden. Het militaire garnizoen van Brussel (1543 man) was volgens J.Bosscha sterk genoeg om een gewone volksoploop te bedwingen, maar ontoereikend om ernstige rellen de kop in te drukken.[12]
Terwijl de regering traag reageerde op de gebeurtenissen in Frankrijk, bleef een reactie op de dreigende onrust in de zuidelijke provinciën nagenoeg geheel uit. A.J.A.Smits verklaart deze houding uit het streven van de Nederlandse regering om Frankrijk vooral geen aanleiding te geven tot een gewapend optreden. Daarnaast wilde de regering niet het voorbeeld van de Franse koning Charles X (1824-1830) navolgen, die felle kritiek te verduren kreeg omdat hij op zijn eigen onderdanen had laten schieten (Juli-revolutie). *'Om al die overwegingen wilde het gouvernement een houding aannemen alsof het boven de gebeurtenissen stond. Vooral geen zwakheid tonen, en daar zouden strenge maatregelen op wijzen. De autoriteiten rusten zich, dat het wel niet zo'n vaart zou lopen.'*[13]

4 Het oproer te Brussel

In de avond van 25 augustus 1830 brak te Brussel een oproer uit. Van een krachtig optreden van de politie met militaire bijstand was geen sprake. De generaal Van Bylandt ontbood wel versterkingen uit Vilvoorde (reserve-bataljon 1e Afd.) en Mechelen (2 eskadrons Regiment Lichte Dragonders no. 4) en vroeg de generaal Chassé, commandant van het aangrenzende 4de Groot Militair Kommando, om hulp. Pas de volgende morgen werden de drie bataljons van het Brusselse garnizoen (2e bat Gr, 2e bat J en 3e bat 3e Afd) ingezet. Er werd evenwel niet doortastend opgetreden. Het in gebreke blijven van de overheid en de onbetrouwbaarheid van de Schutterij noodzaakten volgens A.J.A.Smits de burgers om zelf de orde en rust te herstellen. In de ochtend van 26 augustus werd begonnen met de formering van een burgerwacht (Garde bourgeoise), die voor het grootste deel werd samengesteld uit de kleine burgerij. Terwijl deze burgerwacht zich opmaakte de orde te herstellen, nam het inmiddels versterkte garnizoen een passieve houding aan en beperkte zich tot de bewaking van de koninklijke paleizen. Op 28 augustus verklaarde de generaal Van Bylandt op aandrang van de burgerwacht dat hij geen verdere troepen tot de stad zou toelaten.[14]
Te Den Haag kreeg men in de avond van de 26ste augustus bericht van de gebeurtenissen te Brussel. Prins Frederik beval onmiddellijk, zonder voorkennis van de zich op Het Loo bevindende Koning, dat de door de generaal Van Bylandt uit Mechelen aangetrokken versterkingen versneld naar Brussel dienden te marcheren. De generaal Chassé kreeg bevel bij een een voortduren van het oproer te Brussel de 15e Afd en een batterij veldartillerie daarheen te zenden. De generaal Ghigny, commandant 3e Groot Militair Kommando, moest eveneens troepen gereed houden. De Koning keurde deze maatregelen goed.[15] De minister van Binnenlandse Zaken machtigde op 27 augustus de gouverneurs van de zuidelijke provinciën om over te gaan tot de vorming van burgerwachten, indien de Schutterij ontoereikend was om de openbare orde te handhaven. Burgers hadden immers het meeste belang bij het behoud van orde en rust. Een dag later berichtte Van Maanen dat de burgers te Brussel *'het met het volk eens zijn en den opstand als het ware nog meer georganiseerd hebben'*. De instructie van De la Coste leidde tot een bedenkelijke vorm van volksbewapening. Verscheidene militaire autoriteiten werkten hieraan mee door het verstrekken van wapens en munitie.[16]
Op 28 augustus werd er een kabinetsraad belegd. Men besloot de Staten-Generaal voor een buitengewone zitting op 13 september bijeenteroepen en de Prins van Oranje en Prins Frederik met het leger naar Brussel te sturen. De Koning machtigde zijn zonen *'naar bevind van zaken en omstandigheden, alles te doen en te verrigten, wat zij, tot bedaring der gemoederen en herstelling der rust, mogten oordeelen te worden vereischt'*. F.de Bas noemt deze instructie *'een onbestemde opdracht: evenmin volmacht om milde concessiën te doen als om Brussel tot onderwerping te brengen'*. Volgens De Bas verwachtte de Prins van Oranje meer van milde toezeggingen dan van een gewapend optreden, terwijl Prins Frederik een voorstander was van een krachtdadig optreden op korte termijn.[17] De Koning besloot tevens de verlofgangers van de militie onder de wapens te roepen.

Daarnaast vroeg de Koning Pruisen om hem met troepen bij te staan. Pruisen wilde zich evenwel niet inmengen uit vrees voor een conflict met Frankrijk. De grote mogenheden hielden zich afzijdig.[18]
Met het nodige oponthoud bereikten de prinsen in de middag van 30 augustus Vilvoorde. In deze plaats bevonden zich de 15e Afd, een eskadron van het Regiment Lichte Dragonders no. 4 en een batterij veldartillerie, die niet tot Brussel waren toegelaten. Onderweg had Prins Frederik de opmars der troepen versneld en het 1e, 3e en Instructie-bataljon van de Afdeling Grenadiers te Den Haag bevolen zich naar Vilvoorde te begeven. Op een verzoek van de generaals te Brussel van 29 augustus om de stad te mogen ontruimen, daar hun positie onhoudbaar zou zijn, werd door Prins Frederik afwijzend beschikt. De Prins wilde de stad binnentrekken. De bevelhebbers in het zuiden kregen op hun hart gedrukt *'maatregelen tegen eventueel verzet te beramen, doch vooral kalm en met beleid te werk te gaan'*.[19] Ook de Prins van Oranje was van plan krachtdadig op te treden. *'J'avais l'intention de marcher avec ces troupes la nuit sur Bruxelles afin de m'y trouver entre 4 et 5 heures du matin à la porte de la ville et d'y entrer de gré ou de force, voulant faire avertir d'avance le général Bylandt et les troupes sous son commandement dans la ville que tel était mon projet et qu'ils devraient m'assister depuis l'intérieur de la ville. Mon frère et le général Constant m'en dissuadèrent, trouvant que je n'avais pas assez de monde pour risquer une opération pareille, - il est vrai que ce n'était qu'une poignée d'hommes, mais je crois qu'il y avait bonne chance de réussir'*. De Prins besloot evenwel te onderhandelen. Hiervoor nodigde hij op 31 augustus onder andere de commandant van de Brusselse burgerwacht, E.Baron van der Linden d'Hooghvorst, uit. Die dag ontving de Prins van Oranje twee deputaties uit Brussel die hem wisten te bewegen, wijzend op het gevaar van een verdere escalatie, zonder troepen de stad binnen te komen. Op 1 september begaf de Prins van Oranje zich, begeleid door enkele officieren, naar de oproerige stad.[20] In Den Haag dacht men die dag nog aan een gewapende intocht, waarbij het leger zonder al te veel moeite de posities van de burgerwacht zou overnemen.[21]
Ook in andere steden in het zuiden, zoals Leuven en Luik, waren in navolging van Brussel onlusten uitgebroken. In de avond van 31 augustus arriveerden de grenadiers en een batterij rijdende artillerie te Vilvoorde. Op 3 september bevonden zich in deze plaats 2982 man, terwijl het zich nog te Brussel bevindende garnizoen 2156 man sterk was.

5 Het leger blijft passief

Met de intocht van de Prins van Oranje te Brussel op 1 september kwam er voorlopig een eind aan het streven om gewapenderhand de orde in het zuiden te herstellen. De concentratie van troepen rond Vilvoorde en Maastricht (gericht tegen Luik) gingen evenwel door. Op 3 september verliet de Prins van Oranje met het garnizoen de stad Brussel. Dit laatste geschiedde op verzoek van de leiding van de burgerwacht.[22] Een belangrijk militair voordeel bij een aanval op Brussel werd hiermee uit handen gegeven. De Prins van Oranje begaf zich naar Den Haag, waar hij zich sterk maakte voor een administratieve scheiding van Noord en Zuid. Met zijn proclamatie van 5 september gaf de Koning te kennen de wens naar een administratieve scheiding door de voor 13 september bijeengeroepen Staten-Generaal te laten behandelen. In dit licht gezien was het volgens Bosscha *'minder noodig gewelddadig een stem te smoren, waarvan de grondtoon eerlang weerklank vinden zou bij de wettige volksvertegenwoordigers. Het oproer door bloedstorting te tuchtigen zou, meende men, het opgeruide gemeen tergen en de onruststokers tot buitensporige eischen brengen.'*[23]

Het oproer greep onderwijl verder om zich heen. Op 2 september verzochten aanzienlijke ingezetenen van Luik de Prins van Oranje de opmars van troepen naar de stad de staken, daar zij anders voor een oproer vreesden. De Prins stemde hierin toe, mits de openbare orde gehandhaafd bleef en er geen versterkingen door de autoriteiten werden gevraagd. De twee bataljons van de 13e Afdeling Infanterie die op 2 september als versterking te Luik waren aangekomen, trokken op het door de gouverneur gesteunde verzoek van de burgerij op 3 september weer uit de stad. Het garnizoen van Luik zat verder opgesloten in de citadel.[24] Ook voor Leuven haalde men bakzeil. Deze stad werd op 3 september door het garnizoen (2e bat IIe Afd) ontruimd. Toen die zelfde dag een troepen-

macht (een bataljon infanterie met detachementen cavalerie en artillerie) onder de Luitenant-Generaal Jhr A.D.Trip van Zoudtlandt voor Leuven met inwoners slaags dreigde te geraken, gelastte Prins Frederik de terugtocht. Op 5 en 6 september voerde de cavalerie onder de Generaal-Majoor J.Post een actie uit in de richting Cortenberg en Tervueren, teneinde bendes opstandelingen te onderscheppen. Volgens A.J.A.Smits lag er te Cortenberg een militair detachement met als taak de bewaking van de straatweg Brussel-Luik. In het kader van zijn concentratie ten noorden van Brussel, trok Prins Frederik dit detachement op 5 september terug. Een verzoek van de generaal Van Geen, commandant van het 6de *Groot Militair Kommando* te Namen, van 5 september om te mogen optreden tegen gewapende lieden van het platteland, die zich naar Brussel wilden begeven, werd niet ingewilligd.[25]

Prins Frederik trok op 7 september, in overeenstemming met de plannen van de Koning, de troepen terug, om ze te legeren in de driehoek Antwerpen, Mechelen, Vilvoorde. De voor Luik bestemde troepen onder de Luitenant-Generaal C.G.M.Cort-Heyligers kregen bevel verder voorwaarts te gaan en de driehoek Hasselt, Tongeren, St-Truiden te bezetten. Hiermee zou de straatweg Brussel-Luik onderbroken zijn. De gemeenschap van de oproerige steden met het onrustige achterland bleef intact. De troepen dienden zich overeenkomstig het advies van de minister van Binnenlandse Zaken te bepalen *'tot het krachtdadig behouden van den tegenwoordigen staat van zaken, totdat daaraan door den uitslag der beraadslagingen van de Staten-Generaal en van U.M.'s overwegingen een eind zal zijn gemaakt.'*[26]

Na de snelle opmars uit het noorden werden de troepen gedoemd tot passief optreden. Deze anti-climax had volgens De Bas een slechte uitwerking op het moreel van de uit Zuid- en Noordnederlanders bestaande koninklijke leger. De opstandelingen riepen de soldaten openlijk tot desertie op. Volgens Smits hadden deze oproepen vooral onder de Walen wel eens succes. Over het algemeen bleven de troepen trouw, maar het moreel werd werd aangetast.[27]

In een schrijven aan de gouverneurs van Antwerpen, Limburg en Oost- en West-Vlaanderen van 8 september riep de minister van Binnenlandse Zaken de ambtenaren op *'in overeenstemming met de militaire autoriteit, alle onwettige handelingen tegen de gaan, de militaire autoriteit te ondersteunen in de maatregelen die haar, voor de verdediging van het Rijk zijn voorgeschreven, en de waakzaamheid tegen de rustverstoorders te verdubbelen'*. Daarnaast raadde de minister de omvang en samenstelling van de burgerwachten nauwlettend in de gaten te houden. De burgerwachten dienden alleen ingezet te worden wanneer de militaire bevelhebbers dit nodig achtten.[28]

De opkomst van de miliciens in de eerste week van september was over het algemeen bevredigend. Volgens de gouverneur van Oost-Vlaanderen, H.J.Baron van Doorn van Westcapellen, was de opkomst zelfs beter dan in rustiger tijden. De directeur-generaal van Oorlog, Luitenant-Generaal D.J.de Eerens, constateerde, in een door Smits aangehaald rapport, dat verreweg de meeste niet opgekomen miliciens uit de provincies Zuid-Brabant, Luik en Namen kwamen (de provincie Henegouwen ontbrak in de opgave). De betrouwbaarheid van de miliciens die wel opgekomen waren, was evenwel niet overal even groot. Dit was volgens Smits vooral het geval met de Walen. Ook J.Bosscha wijst op de onbetrouwbaarheid van de Waalse soldaten. Het gedeeltelijk achterblijven van de miliciens had een slechte uitwerking op het moreel van het leger. De nodige eenheden konden ook niet op volle sterkte worden gebracht.[29]

Terwijl de opstand voortwoekerde ging de opbouw van het Mobiele Leger ten noorden van Vilvoorde gewoon door en werden voorbereidingen getroffen voor een eventueel gewapend optreden.[30] Op 16 september was het Mobiele Leger 14.251 man sterk (19 bataljons infanterie, 5 regimenten cavalerie en 3 batterijen artillerie). De 1e Divisie van de generaal Cort-Heyligers telde 8163 man (9 bataljons infanterie, 3 regimenten cavalerie en 5 batterijen veldartillerie). In totaal had het Verenigd Koninkrijk een veldleger van 22.414 man op de been gebracht.

Generaal Van Geen beklaagde zich op 13 september over de civiele autoriteiten. Velen van hen handhaafden niet het openbare gezag en verleenden steun aan oproerige activiteiten. De generaal vroeg om krachtdadige militaire maatregelen en de afkondiging in de

vestingen van de staat van beleg. Het leger diende op het platteland te patrouilleren.[31]

6 Het woord is aan het leger

Op 14 en 15 september verbleven Prins Frederik en de chef van de Generale Staf, Luitenant-Generaal J.V.Baron de Constant Rebecque, te Den Haag voor het huwelijk van Prinses Marianne der Nederlanden met Prins Albert van Pruisen. De Koning had 's avonds 15 september met Prins Frederik een onderhoud. De Koning achtte de tijd gekomen om de op 1 september afgebroken poging om het oproer te dempen te voltooien. Volgens De Bas stelde de Koning dat het leger ten allen tijde bereid moest zijn, wanneer de civiele autoriteiten zulks vragen, de helpende hand te bieden bij de handhaving van orde en gezag. Om deze hulp nu verzochten aanzienlijke burgers uit Brussel en Zuidnederlandse leden van de Staten-Generaal. Men was de anarchie moe.

Prins Frederik vond het niet juist met een gewapend optreden op de beslissingen van de Staten-Generaal vooruit te lopen. De Prins stelde voor de gebeurtenissen te Brussel nog enkele dagen af te wachten.[32] De doorslag om militair op te treden gaf naar de mening van De Bas waarschijnlijk de berichten dat de oproerlingen een aanval planden op de te Vilvoorde gelegerde troepen. In de ogen van Smits was de Koning vanaf het begin voorstander geweest van de bezetting van Brussel. Het optreden van de Prins van Oranje had evenwel voorlopig aan dit voornemen een eind gemaakt. De Koning wilde nu de zaken niet langer op hun beloop laten en desnoods met geweld het oproer dempen. Maar eerst wilde de Koning nog met zijn ministers overleggen. Op 17 september viel het definitieve besluit om het leger Brussel te laten binnentrekken. De Koning vond hiervoor steun bij alle ministers en leden van de Staten-Generaal, inclusief die uit de zuidelijke provincien.[33]

Op 15 september benoemde de Koning enkele nieuwe vestingcommandanten met ruimere volmachten voor Doornik (Generaal-Majoor F.X.Baron de Mauthier), Yperen (Generaal-Majoor C.J.George) en Bergen (Luitenant-Generaal A.Baron de Howen). Die zelfde dag kondigde de generaal Van Geen de staat van beleg af in de vesting Namen en drong hij aan op versterking van het garnizoen van Charleroi (één bataljon 18e Afd). De divisie van generaal Cort-Heyligers stond hiervoor een bataljon infanterie (2e bat 13e Afd) af. De aankomst van deze versterking bracht evenwel het platteland in rep en roer, zodat de troepen in de stad Charleroi opgesloten zaten. Te Bergen luidde de komst van de generaal Howen op 19 september een oproer in. Gewapenderhand gelukte het de generaal Howen de rust te herstellen. Er bleef *'een diepe onrust heersen, al was door het hardhandig optreden der militaire bezetting een schijnbare toestand van kalmte ontstaan.'*[34] Generaal De Constant Rebecque gaf op 17 september bevel he bureau van de Generale Staf van Gent naar Den Haag te verplaatsen. De Bas schrijft dit toe aan de vrees van Prins Frederik voor een eventuele mislukking van de voorgenomen intocht in Brussel.[35]

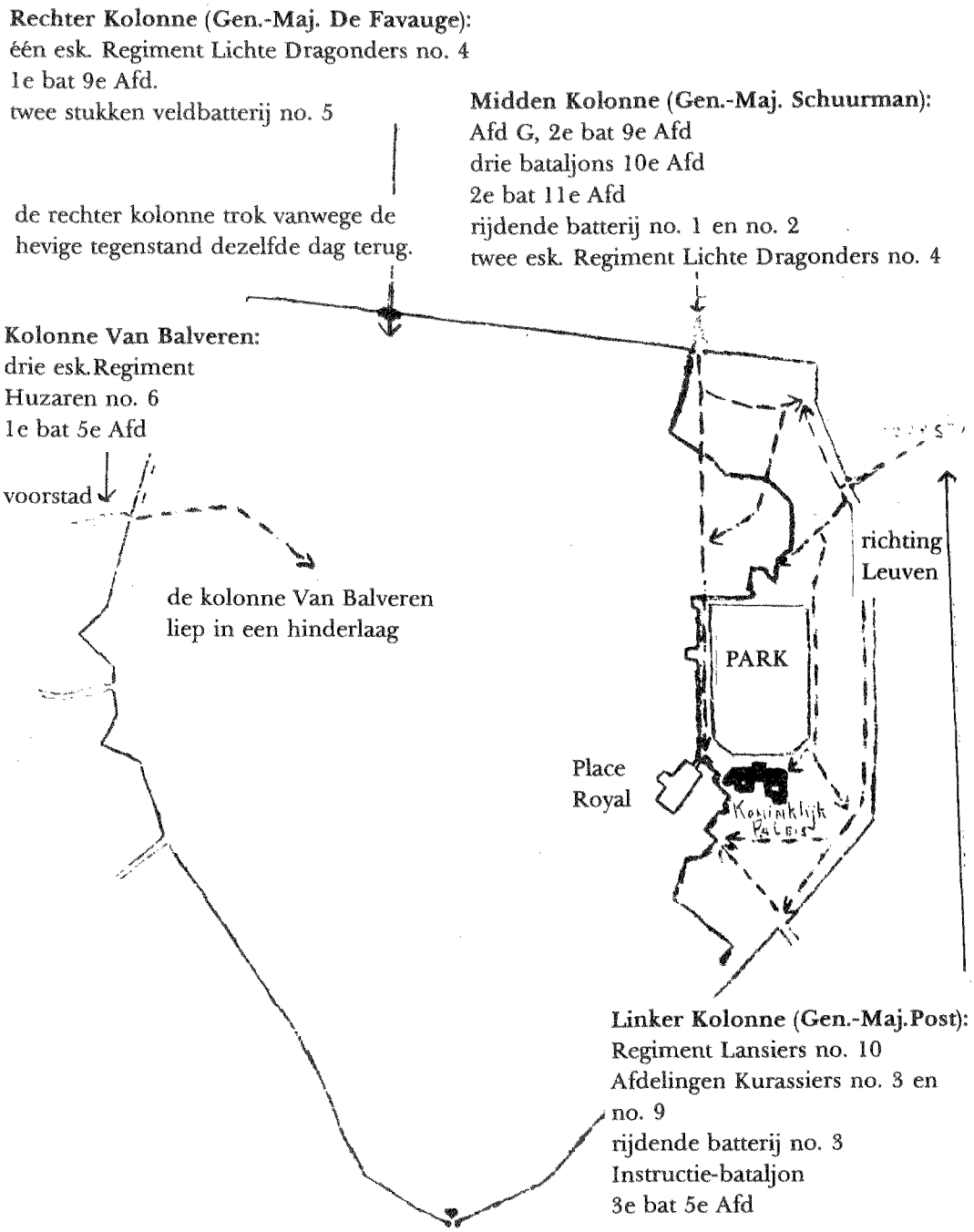
De Koning machtigde[36] Prins Frederik op 17 september *'om, zoora het hem genoegzaam zal blijken, dat (zooals thans wezelijk reeds het geval schijnt te zijn) de wensch der goede Burgerij van Brussel, ofwel nieuwe tooneelen van brandstichting en plundering, ofwel de geheele miskenning van het wettig gezag in gezegde stad, aanleiding geven van de troupes derwaarts te rigten, eene in alle opzigten voldoende sterkte daarhenen te zenden of aan te voeren'. 'Indien er eenigen tegenstand wordt gevreesd zullen de meest geschikte maatregelen dienen genomen te worden, ten einde de stad, met zoo weinig mogelijk bloedstorting en beschadiging, doch op eene vaste en beslissende wijze te bemagtigen'.* Een proclamatie diende aan de intocht vooraf te gaan. In een bijgevoegde ontwerp-proclamatie[37] werd gesteld, dat een klein groepje muitelingen *'die zich onder ulieden schuil houden, het graauw tot plundering, het volk tot opstand, het leger tot oneer'* aanzette. De koninklijke troepen trokken Brussel binnen *'in naam der wetten en op het aanzoek der meest welgezinde Burgers*[38] *ten einde hen allen te verligten in een moeilijke dienst en hen bijstand en bescherming te verleenen'.* Het leger bracht *'geene wederwraak, maar orde en rust aan'.* Hiertoe werd bepaald dat *'alle beletselen tegen derzelver in- en doortogt, zullen door de zorg van het Plaatselijk Bestuur, van de Stedelijke Wacht en van alle goede ingezetenen worden uit den weg geruimd'* (Art.2). *'De posten, door de Stedelijke Wacht bezet wordende, zullen achtervolgens aan de nationale troepen worden overgegeven'* (Art.3). *'De gewapende personen, die niet tot de stad behooren, zullen on-*

gewapend naar hunne haardsteden terug keeren' (Art.4). Op aanraden van de Koning werd later aan de tekst van artikel 2 achter *'van de Stedelijke Wacht'* de woorden *'van de Veiligheids-Commissie'* toegevoegd. Met deze toevoeging wilde de Koning de Veiligheidscommissie compromitteren en het stedelijk bestuur, dat aan dit orgaan ondergeschikt was, steunen.[39] Wat betreft de bevelvoering was de Koning van mening, dat *'si Bruxelles devoit être brûlé, il seroit préférable que ce nu fût pas par un des fils du Rou'*. Het was daarom beter als Prins Frederik de militaire uitvoering overliet aan de Luitenant-Generaal der Cavalerie Jhr A.D.Trip van Zoudtlandt en de generaal De Constant Rebecque. Zelf kon Prins Frederik dan verzoenend optreden.[40]
Uit de aanwijzingen van de Koning blijkt, dat de Koning bij de bezetting van Brussel rekende op de steun van de burgerwacht en dat er van gewapend verzet nauwelijks sprake zou zijn. In de ogen van De Bas verzwakte de regeling van de bevelsvoering de krijgskundige leiding. Militair optreden gaat moeilijk samen met verzoenend optreden. Daarnaast was Prins Frederik geen voorstander van de bezetting van Brussel. Volgens A.J.A.Smits miste de Prins ook de bekwaamheid om zo'n belangrijke militaire operatie te leiden. Ook de amnestie-bepalingen vindt Smits onduidelijk, zodat er te Brussel op dit punt onzekerheid heerste.[41]

7 De intocht in Brussel

De beslissing was genomen, doch de uitvoering liet enkele dagen op zich wachten. Na hun terugkeer in het hoofdkwartier te Antwerpen in de namiddag van 16 september begonnen Prins Frederik en generaal De Constant Rebecque met de voorbereidingen. Het definitieve besluit om door te tasten heeft de Prins op 18 september bereikt. Dinsdag 21 september begaf het Mobiele Leger zich vanuit haar legeringsplaatsen naar de uitgangsposities bij Brussel.
Te Brussel had zich ondertussen de situatie, waarop de operatieplannen gebaseerd waren, grondig gewijzigd. De oproerlingen traden vanaf 19 september actief op en vielen de voorposten van het leger bij Vilvoorde en Tervueren aan. De volgende dag (20 september) ontwapende het grauw onder aanvoering van Luikenaren een deel van de burgerwacht. De Veiligheidscommissie en de Raad van de Burgerwacht (de leiding van de burgerwacht) werden ontbonden. De burgerwacht bestond toen al voor het grootste deel uit plaatsvervangers. Er gingen geruchten dat er een voorlopig bewind was ingesteld. Van deze gebeurtenissen was de legerleiding op de hoogte. De gouverneur van Antwerpen, de generaal De Constant Rebecque en de Majoor A.J.B.de Pestre (de koerier tussen Prins Frederik en de Koning), deze laatste in een brief aan de Koning, maakten er melding van. De Pestre meldde verder dat een geplande contra-revolutie waarschijnlijk door de gewijzigde omstandigheden geen doorgang kon vinden. Op 22 september schreef de generaal De Constant Rebecque in zijn dagboek: *'Leprince y a envoyé sa proclamation, mais elle a été brulée et on se prépare à une vive résistance, en armant tout le monde et en élevant de nouvelles barricades'*. Men bleef rekenen op de steun van enkele honderden gewapende leden van de burgerwacht, de gouverneur van Antwerpen sprak zelfs van 4000 goede burgers, die de paleizen nog bewaakten.[42]

Vanuit Leuven bereikte Prins Frederik op 19 september een verzoek van aanzienlijke burgers om een eind te maken aan de anarchie in hun stad. De provinciaal commandant van Luik, Generaal-Majoor C.G.I.Baron van Boecop, vroeg op 20 september aan de generaal Cort-Heyligers om tegen het oproerige Luik in actie te komen. Generaal De Constant Rebecque had evenwel andere plannen. Het Mobiele Leger diende door drie poorten Brussel binnen te trekken en de bovenstad met de koninklijke paleizen en het Place Royale, de toegangspoort tot de benedenstad, te bezetten. Een kolonne onder de Kolonel der Cavalerie W.E.J.Baron van Balveren zou als afleidingsmanoeuvre in het oosten de Vlaamse poort nemen. Een gedeelte van de reserve (2e bat 5e Afd) zou onder de Majoor P.C.de Bosson vanuit het westen en een deel van de 1e Brigade onder de Generaal-Majoor Jhr H.P.Everts van de 1e Divisie van Cort-Heyligers vanuit het oosten een demonstratie tegen Leuven ondernemen. Eventuele versterkingen vanuit Leuven voor Brussel zouden zo gebonden worden.[43] Ondanks de ontwapening van een deel van de burgerwacht, ondanks de door de generaal

Rechter Kolonne (Gen.-Maj. De Favauge):
één esk. Regiment Lichte Dragonders no. 4
1e bat 9e Afd.
twee stukken veldbatterij no. 5
de rechter kolonne trok vanwege de hevige tegenstand dezelfde dag terug.
Midden Kolonne (Gen.-Maj. Schuurman):
Afd G, 2e bat 9e Afd
drie bataljons 10e Afd
2e bat 11e Afd
rijdende batterij no. 1 en no. 2
twee esk. Regiment Lichte Dragonders no. 4
Kolonne Van Balveren:
drie esk.Regiment Huzaren no. 6
1e bat 5e Afd
voorstad
de kolonne Van Balveren liep in een hinderlaag
richting Leuven
PARK
Place Royal
Koninklijk Paleis
Linker Kolonne (Gen.-Maj.Post):
Regiment Lansiers no. 10
Afdelingen Kurassiers no. 3 en no. 9
rijdende batterij no. 3
Instructie-bataljon
3e bat 5e Afd
opmars van de koninklijke troepen op 23 september
verdedigingslijn van de opstandelingen 23/26 september

De Constant Rebecque verwachte hevige tegenstand en ondanks het offensieve optreden van de rebellen op 19 en 21 september, toen zij de voorposten van het leger aanvielen, bleef men, gezien het actieplan, rekenen op de actieve steun van de welgezinde burgerij en op slechts zwak verzet. Deze mening was gebaseerd op berichten uit Brussel. Dit verklaart ook waarom de divisie van generaal Cort-Heyligers niet aangetrokken en Brussel omsingeld werd, zodat elke gemeenschap met het opstandige achterland onmogelijk werd gemaakt. Van een voorbereidende beschieting van de stad door de artillerie was daarom ook geen sprake. Daarom werd de cavalerie in de stad ingezet, waar zij in het nadeel was. Ook de Belgische schrijver Vicomte Ch. Terlinden wijst op deze fouten.[44]
De door de Koning voorgestelde proclamatie werd op 22 september te Brussel bekend gemaakt. Doordat de radicalen de publicatie vertraagden was volgens De Bas de inhoud niet algemeen bekend toen de troepen de stad naderden. Volgens Terlinden had de proclamatie een averechtse werking. Het versterkte de wil om tegenstand te bieden. De stad werd door de bevolking in een zelfde geest van patriottisme in staat van tegenweer gebracht. *'Cette proclamation, en date du 21 septembre 1830, est en quelque sorte l'acte de naissance de l'armée nationale'.* Tegenover deze eensgezindheid verdedigt Smits de visie dat de gematigden eerst door de successen van de radicalen tegen het leger meegezogen werden. Een geregeld Belgisch leger ontstond pas na de gevechten te Brussel.[45]
De demonstratie tegen Leuven van 23 september slaagde gedeeltelijk in haar opzet, doch door de ondervonden vijandige houding van de bevolking langs de terugtochtroute werd het moreel van de kolonne Everts (twee bataljons 8e Afd, een eskadron dragonders en een detachement artillerie) ernstig aangetast. Daarnaast werd de straatweg Brussel-Luik ten behoeve van deze tocht te veel van troepen ontbloot, zodat het Luikse oproerlingen gelukte de militaire post te Oreye (één bataljon 7e Afd.) in de avond van 22 september te overrompelen.[48]

In de ochtend van donderdag 23 september 1830 drong het leger, volgens de generaal De Constant Rebecque ten getale van 8900 man, de zuidelijke hoofdstad binnen. De troepen stuitten op hevige weerstand. Het gelukte door te dringen tot het koninklijk paleis, maar de sleutel tot de benedenstad, het Place Royale, bleef in handen der opstandelingen. In de paleizen troffen de soldaten inplaats van de honderden leden van de burgerwacht *'weinig meer dan 30, ontmoedigd zelve en den toestand der stad schilderende als hopeloos'*[47]. Gezien de ondervonden tegenstand sloeg Prins Frederik de weg van onderhandelen in. De Prins werd in deze gesteund door de generaal Trip, de Generaal-Majoor C.A.de Favauge, Generaal-Majoor J.Post en Generaal-Majoor Jhr W.F.Boreel. Alleen de generaal De Constant Rebecque was voor een krachtdadig optreden. Hij constateerde dat de bovenstad op een gebrekkige manier bezet was. De troepen waren te weinig in getal en te onervaren voor zulke gewaagde operaties. De generaal eindigde zijn dagboeknotities over 23 september met de zin: *'L'abandon de la ville en ce moment, serait suivi de la perte pour nous de tout le midi, et assurerait le succès à la révolution'.* De eerste successen van de verdedigers waren volgens Terlinden van doorslaggevende betekenis. Daarnaast meldt hij dat de troepen demoraliseerden. Majoor A.J.B.de Pestre schreef aan de Koning dat het moreel over het algemeen heel erg goed was. Via de onbezette poorten in het zuiden ontvingen de oproerlingen versterkingen.[48]
De volgende dag (24 september) begonnen de opstandelingen offensief op te treden. De koninklijke troepen namen veelal een defensieve houding aan. Op 25 september geraakten de troepen steeds meer in het nauw. De resrve te Vilvoorde (700 man) en te Mechelen (2000 man) werd niet ingezet. Volgens Terlinden nam de artillerie de stad onder vuur. De Bas ontkent dit ten stelligste. Van een beschieting van de stad was geen sprake. De artillerie werd alleen defensief, ter ondersteuning van de infanterie, ingezet. Geruchten dat Prins Frederik Brussel liet beschieten en dat hij de stad ter plundering vrij zou geven deden wel te Antwerpen de ronde.[49] Gezien de hele opstelling van Prins Frederik lijken deze geruchten hoogst twijfelachtig.
Prins Frederik scheen geneigd de strijd te staken en Brussel te ontruimen. De onderhandelingen, waarbij de Prins zelfs een algemene amnestie toezegde, waren mislukt.

De generaal De Constant Rebecque achtte het van het grootste belang de posities in de stad te handhaven. Het gelukte hem de Prins tot zijn zienswijze over te halen. In de ochtend van 26 september werd besloten dat de generaal Cort-Heyligers zich met zeven infanteriebataljons, een batterij veldartillerie en het Regiment Lichte Dragonders no. 5 naar Brussel diende te begeven. Daarnaast zou Generaal-Majoor K.B.Hertog van Saksen-Weimar-Eisenach de gewonde Generaal-Majoor A.Schuurman vervangen. Onderwijl werden de koninklijke troepen gedwongen twee belangrijke steunpunten (het koninklijk paleis en het gebouw van de Staten-Generaal) prijs te geven. Ook werd de vorming door de rebellen van een Voorlopig Bewind bekend. Kort na de middag gaf Prins Frederik de generaal De Constant Rebecque het bevel zich naar Den Haag te begeven, om aan de Koning verslag uit te brengen en om zijn te Brussel opgelopen schotwond rust te gunnen. *'In werkelijkheid'*, zo deelt Smits ons mee: *'werd hij van het toneel verwijderd om het plan van Generaal Trip door te voeren, die voor de ontruiming van de stad was.'* Om 03.00 uur maandag 27 september verlieten de troepen Brussel.[50]
De verliezen bedroegen aan gesneuvelden en gewonden: 37 officieren en 699 onderofficieren en manschappen. Gevangen of vermist waren 7 officieren en 158 onderofficieren en manschappen. De 8000 oproerlingen, waaronder volgens De Bas 2000 Brusselaren, telden 456 gesneuvelden en 1226 gewonden.[51]
De poging om het koninklijk gezag te herstellen en een zeker staatkundig verband tussen Noord en Zuid te handhaven was jammerlijk mislukt. Het Zuidnederlandse bestanddeel van het koninklijk leger begon te verlopen, terwijl het oproer zich over geheel de zuidelijke provinciën verspreidde. Eind oktober bevonden zich alleen nog Antwerpen en Maastricht in Nederlandse handen. In de stad Luxemburg, een vesting van de Duitse Bond, handhaafden Pruisische troepen de rust. De totale scheiding was een feit.

8 Samenvatting

De regering reageerde betrekkelijk traag op de revolutionaire gebeurtenissen in Frankrijk. Voor de dreigende opstand in de zuidelijke provinciën had men geen oog, zodat militaire maatregelen uitbleven. De regering liet zich door het oproer van 25 augustus te Brussel verrassen. Terwijl het de militaire leiding te Brussel aan daadkracht ontbrak, werden te Den Haag onmiddellijk de nodige tegenmaatregelen genomen. Vanuit het noorden werden troepen naar het zuiden gedirigeerd om het oproer gewapenderhand te dempen. De Prins van Oranje sloeg evenwel op 31 augustus de weg van onderhandelingen in. Het leger werd ten zuiden van Antwerpen en in de omgeving van Maastricht gelegerd. De opstand woekerde onderwijl voort. De oplossing van het conflict werd overgelaten aan de Staten-Generaal. De militaire bevelhebbers kregen het bevel de status quo te handhaven. De toenemende anarchie te Brussel deed de Koning evenwel op 17 september besluiten het leger opdracht te geven het koninklijk gezag in die stad te herstellen. Niettegenstaande verontrustende berichten en het offensieve optreden van de opstandelingen rekende de leiding van het leger op een betrekkelijk kortstondige en nagenoeg geweldloze bezetting van Brussel. Op de felle tegenstand antwoordde Prins Frederik met onderhandelingen en verregaande concessies. De Prins en de meeste generaals waren voor het opgeven van de stad. Deze visie kreeg in de middag van 26 september de overhand. Op 27 september ontruimden de troepen Brussel. De opstand had overwonnen. De totale scheiding van Noord en Zuid was een feit.

Van een krachtdadig militair beleid in de maanden augustus en september was eigenlijk geen sprake. In de laatste week van augustus wilde de legerleiding doortastend optreden, maar de tocht van de Prins van Oranje naar Brussel maakte hieraan voorlopig een eind. Ook in de provincie werd veelal te weinig krachtdadig opgetreden. De regering werkte deze passieve houding door haar weifelend beleid in de hand. Daarnaast was het nagenoeg iedereen duidelijk dat er maatschappelijke veranderingen op til waren. Een administratieve scheiding van Noord en Zuid leek in het verschiet. In dit licht gezien leek het niet zinvol om op te treden tegen de groepen die om deze administratieve scheiding vroegen. Toen het oproer drie weken oud was, werd besloten de oude lijn van eind augustus weer op te nemen en krachtiger op

te treden. Bij de sterke bezetting van Brussel ging de legerleiding evenwel uit van een verkeerde stand van zaken. Toen het verzet onverwacht fel was, lieten Prins Frederik, die eigenlijk weinig heil zag in de bezetting van Brussel, en de meeste generaals de moed al vlug zakken. Te Brussel was de beslissing gevallen. Het Verenigd Koninkrijk bestond niet meer.

10 Lijst van geraadpleegde werken

1 *Bas, F.de, Prins Frederik der Nederlanden en zijn tijd, Vierde Deel, Eerste Stuk, Schiedam 1913.*
2 *Bosscha, J., Het Leven van Willem den Tweede, Amsterdam 1852.*
3 *Bosscha, J., Neerland's Heldendaden te Land: van de vroegste tijden af tot op onze dagen, Vierde Deel, Rotterdam z.j.*
4 *Buffin, Baron C., Mémoires et documents inédits sur la Révolution Belge et la Campagne de Dix-Jours (1830-1831), Recueilles et annotés, Tome Second, Bruxelles 1912.*
5 *Colenbrander, H.T., Gedenkstukken der Algemeene Geschiedenis van Nederland van 1795 1840, Tiende Deel, Regeering van Willem I, 1830-1840, vierde stuk, 's-Gravenhage 1921, Uitgegeven via de Rijksgeschiedkundige Publicatiën, Nummer 46.*
6 *Gerretson, C., Muiterij en Scheuring 1830, Leiden 1936.*
7 *Hoek. W.van den, De geschiedenis van het Wapen der Koninklijke Marechaussee, 's-Gravenhage z.j.*
8 *Hoeven, H.van der, De Belgische Beroerten. De Tiendaagse Veldtocht en de scheuring der Nederlanden 1830-1839, Amsterdam 1973.*
9 *Knoop, W.J., Krijgs- en geschiedkundige geschriften, Vierde Deel, Schiedam 1862.*
10 *Ringoir, H., Afstammingen en Voortzettingen der Artillerie, Militair-Historische Bijdragen van de Sectie Krijgsgeschiedenis, Nummer 4.*
11 *Ringoir, H., Afstammingen en Voortzettingen der Genie en Trein, Militair-Historische Bijdragen van de Sectie Krijgsgeschiedenis, Nummer 5.*
12 *Smits, A.J.A., De Scheuring van het Verenigd Koninkrijk en de Houding van het Vlaamse Land in 1830, Brugge 1950.*
13 *Terlinden, Vicomte Ch., Histoire Militaire des Belges, II, Bruxelles z.j.*
14 *Uijterschout, I.L., Beknopt Overzicht van de belangrijkste gebeurtenissen uit de Nederlandsche krijgsgeschiedenis van 1568 tot heden, Kampen z.j.*
15 *Hardenberg, H., Overzigt der voornaamste bepalingen betreffende de sterkte, zamenstelling, betaling, verzorging en verpleging van het Nederlandsche Leger, sedert den Vrede van Utrecht in 1713 tot den tegenwoordigen tijd. Hoofdzakelijk op voet van vrede. Tweede Gedeelte, 's-Gravenhage 1861.*

11 Noten

1 Hardenberg, p. 172-187 en Van den Hoek, p. 66-128.
2 De Bas, p. 353.
3 Ringoir, no. 5, p. 22 en De Bas, p. 209.
4 zie voor de militaire organisatie De Bas, p. 200-209 en 306-307 en Hardenberg p. 236-241.
5 Bosscha (noten verwijzen naar Neerland's Heldendaden), p. 411 en 413-414, De Bas, p. 201-203 en Knoop, p. 35-36.
6 Ger(retson) II, De la Coste aan de Koning, 23 Aug. p. 206-208 en 25 Aug., p. 209.
7 Ger II, De la Coste aan de Koning, 6 Sept. 1830 p. 280-281 en Bosscha p. 430-431.
8 Ger II, De Koning aan Prins Frederik, 2 Aug. 1830, p. 119.
9 Ger II, Verslag van De Constant Rebecque, p. 123-126 en Prins Frederik aan den Koning, 19 Aug.1830, p. 128-135.010 Ger II, De la Coste aan De la Fosse, p.128-135.
10 Ger II, De la Coste aan De la Fosse, 14 Aug. 1830, p. 195 en Waarschuwingen aan Van Maanen 15/6 Aug. 1830, p. 197, De Bas, p. 324 en Van der Hoeven, p.34.
11 Ger II, De la Coste aan den Koning, 21 Aug.1830, p. 204.
12 Bosscha, p. 414-415 en 417 en De Bas, p. 325.
13 Smits, p. 98.
14 De Bas, p. 329-345, Bosscha, p. 419-425, Smits, p. 106-123 en Uijterschout p. 282-284.
15 Ger II, Prins Frederik aan den Koning, 27 Aug. 1830, p. 213-214 en Smits, p. 123-124.
16 Ger II, De la Coste aan de gouverneurs der zuidelijke gewesten, 27 Aug. 1830, p. 217, RGP 46 (het werk van Colenbrander) Van Maanen aan den Koning, 28 Aug. 1830, p. 50, Boscha, p. 427 en Smits, p. 69.
17 Ger II, Koninklijk Besluit van 28 Aug. No. 30, p. 217-218 en De Bas, p. 349-353.
18 Smits, p. 124-126.
19 Ger II, Van Bylandt aan Prins Frederik, 29 Aug. 1830, p. 223 en De Bas p. 353-354 en 256.
20 Ger II, Verslagen van den Prins van Oranje, p. 49, Buffin, p. 18, De Bas, p. 356 en Smits, p. 169-170.
21 Ger II, De la Coste aan den Koning, 1 Sept.1830 en De la Coste's ontwerp-proclamatie, 1 Sept. 1830, p. 244-247 en Smits, p. 167-168.
22 Buffin, p. 23 en De Bas, p. 374. Volgens Smits zou de onbetrouwbaarheid van het garnizoen de reden kunnen zijn geweest waarom de Prins het garnizoen uit Brussel terugtrok, noot 81, p. 186.
23 De Bas, p. 380-381 en Bosscha, p. 437.
24 Bosscha, p. 428.
25 De Bas, p. 379 en 382, Bosscha, p. noot 2, p. 441-442 en p. 444, Smits p. 269-270 en Buffin, p. 26.

26 Ger II, De la Coste aan den Koning, 6 Sept. 1830, p. 280-282 en Smits, p. 239-240.
27 De Bas, p. 438 en Smits, p. 301.
28 Ger II, De la Coste aan de gouverneurs van Antwerpen, Limburg en de beide Vlaanderen, 8 Sept. 1830, p. 284-285.
29 RGP 46, Van Doorn aan Van Maanen, 5 Sept. 1830, p. 105, Smits, p.200-202 en 229 en Bosscha, p. 434-435 en 446.
30 De Bas, p. 391.
31 Smits, p. 232.
32 De Bas, p. 398-399.
33 De Bas, p. 401, Smits, p. 168 en 319-320 en Bosscha, p. 455-456.
34 Bosscha, p. 449, 451-452 en Smits, p. 228 en 314-315. Volgens Smits was de generaal De Wauthier al op 12 september benoemd, p. 228.
35 Buffin, p. 31-32 en De Bas, p. 400.
36 Ger II, Machtiging van Prins Frederik, p. 10-11.
37 Ger II, Ontwerp-proclamatie, 17 Sept. 1830, p. 7-10.
38 Volgens Smits bedoelde de Koning hier de Zuidnederlandse kamerleden mee, daar de verzoekschriften pas van 18 september waren, p. 321 en Ger II, Brusschels smeekschrift aan den Koning, 18 Sept. 1830, p. 303.
39 Ger II, Hofmann aan Prins Frederik, 18 Sept. 1830, p. 14-15.
40 Ger II, De Koning aan Prins Frederik, 18 Sept. 1830, p. 3-6.
41 De Bas, p. 403 en 457 en Smits, p. 321-322.
42 De Bas, p. 405, Smits, p. 350-352 en 356, Ger I, Verslag van de Gouverneur van Antwerpen, 21 en 22 Sept 1830, p. 271-273, Buffin. p. 34-36 en RGP 46, De Pestre aan de Koning, 21 Sept. 1830, p. 159-160.
43 Ger II, Leuvensch smeekschrift aan Prins Frederik, 19 Sept. 1830, p. 304, Bosscha, p. 453-454 en 457-460, De Bas, p. 404-405 en 414-416 en Buffin, p. 36-38.
44 Knoop, p. 38, De Bas, p. 413 en 417-418, Bosscha, p. 458-459 en Terlinden, p. 313.
45 De Bas, p. 413 en Smits, p. 355 en 358 en Terlinden, p. 311.
46 Bosscha, p. 474-475 en De Bas, p. 435-436.
47 Bosscha, p. 461.
48 RGP 46, De Pestre aan den Koning, 24 Sept. 1830, p. 171-172, Buffin, p. 44, Terlinden, p. 316, De Bas, p. 437 en Bosscha, p. 467-469.
49 Terlinden, p. 317, De Bas, p. 438 en 446 en RGP 46, Box aan Van Maanen, 26 Sept. 's avonds, p.172-174.
50 De Bas, p. 445-446 en 449, Bosscha, p. 471-472, Buffin, p. 46-47 en Smits p. 359.
51 De Bas, p. 451.

D.J.H.N. DEN BEER POORTUGAAL

Nederlandse militaire gedenktekens in Zuid-Afrika

Met veel interesse heb ik het artikel gelezen van Kolonel Dr J.Ploeger over de Nederlandse militaire gedenktekens in Zuid Afrika. In de tekst is mij opgevallen dat tot de initiatiefnemers van het gedenkteken te Elandslaagte is genoemd kapitein Cornelis Plokhooy, D.T.D., een oud-lid van dit korps (Hollanderkorps), blz. 10. In 1950 werd een comité in het leven geroepen om de nagedachtenis van gesneuvelde Nederlanders, afkomstig uit Zuid Afrika op gepaste wijze te eren door het stichten van een monument voor de Gevallen Strijders (1940-1945). Deze gedachte ontstond (blz. 11) in 1950 bij kapitein C.Plokhooy en anderen. Mijn vraag is of kapitein C.Plokhooy dezelfde is als kapitein Cornelis Plokhooy, D.T.D., oud-lid van het Hollanderkorps?

Het artikel heeft mij verder doen grijpen naar een in mijn bezit zijnd boekwerk: *'De oorlog in Zuid-Afrika, bewerkt naar officiële telegrammen en particuliere briueven'* uit 1900.

In hoofdstuk V, door G.H.Priem kwam ik de volgende passage tegen: *"t Was bij deze gelegenheid (de gebeurtenissen bij Koornspruit op 31 maart 1900) dat onze militaire attaché luitenant Nix een schot in de borst kreeg. Hij was een der tien gewonden en werd door de Engelschen gevangen genomen, daar de Boeren het beter oordeelden hem in dien levensgevaarlijken toestand achter te laten. Zijn collega, de 1e luitenant Asselbergs, wilde hem niet verlaten en deelde dus zijn lot. Luitenant Nix van het Indische Leger werd slechts 24 jaar. Hij was aangesteld tot 2e luit. 23 April 1896 en werd gedetacheerd bij de hoogere Krijgsschool in Nederland. In het Engelse hospitaal overleed hij aan zijn wond en werd met militaire eer begraven in den grond van Zuid-Afrika, die zoovele Hollanders en Afrikaners een laatste rustplaats gaf.'*

Enige pagina's verder staat over de op blz. 8 genoemde Franse Kolonel De Villebois-Mareuil het volgende te lezen:

'Een treurig verlies volgde op de verrassing van Kroonspuit. De dappere kolonel de Villebois Mareuil, generaal in het leger der Boeren, viel met een deel van zijn uitlanders-corps den Engelschen in handen. Hij

zelf en zeven zijner dapperen sneuvelden, acht werden gekwetst, 54 gevangen genomen. De Verbondenen hadden aan de V.M. groote verplichtingen en de Franschman die, getrouw aan de ridderlijke traditie zijner natie, de partij van den zwakke opnam tegen den sterke, zal onder de komende geslachten in dankbare herinnering blijven voortleven. Hij had den rang bekomen van vecht-generaal en was tot chef benoemd van het vreemdelingenlegioen, waaronder ook het Hollandsche corps. Naar aanleiding hiervan richtte hij het volgend schrijven tot onze koningin:

'Mevrouw! Door het Gouvernement van de Zuid-Afrikaansche Republiei belast met de samenstelling van een Europeesch legioen, ter verdediging van deszelfs onafhankelijkheid, kan ik niet nalaten Uwer Majesteit mede te deelen met welk een trotsch gevoel ik het schoone Hollandercorps zich onder mijne orders zag stellen. Ik zal het gebruiken - zooals het verdient - dat het waardig zij de groote bestemming van uw volk. Mij zal de eer blijven er door nader gebracht te zijn, overeenkomstig mijne sympathie en die van het Fransche volk, tot het volk van Uwe Majesteit - en te mogen denken - hoe indirect het ook moge geweest zijn - dat mijn degen een korte tijd in Uwer Majesteits dienst is geweest.

Indien de taak van een soldaat in het vuur de afstanden kan verminderen, zou het een eenvoudige Franschman betamen eerbiediglijk eene Koningin, dochter van het groote Huis van Oranje, er op te wijzen, tot welk een graad de bloedvermenging tusschen de Hollandsche en Fransche volken, een gemeenschap van gevoelens heeft tot stand gebracht, ten opzichte van het kleine Boerenvolk, dat men verpletteren wil onder machtiger legers dan het zelf bezit.

Het zal mij steeds aangenaam zijn mij voor te stellen, dat ik hier strijd overeenkomstig de gevoelens des harten der jeugdige en gratievolle Vorstin, die ik te Parijs heb bewonderd - en dit kan niet anders dan de krachten verdubbelen van den Franschen soldaat, geroepen de macht van het Transvaalsche Hollanderkorps te leiden.

Ik leg aan de voeten van Uwe Majesteit mijn diepstgevoelden eerbied.'

VILLEBOIS MAREUIL.

Mogelijk kunnen deze passages dienen als aanvulling op het lezenswaardige artikel van Kolonel Ploeger.

B.C.Cats

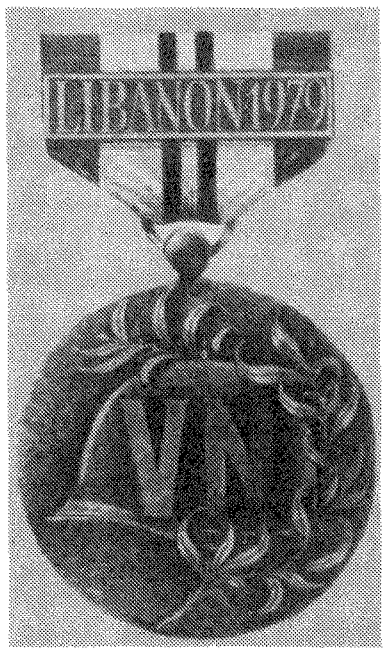
De herinneringsmedaille voor VN-vredesoperaties

Bij Koninklijk Besluit van 6 februari 1980, no. 68 is ingesteld een herinneringsmedaille voor deelnemers aan VN-vredesoperaties. Deze medaille wordt toegekend aan militairen en burgers die tenminste drie maanden deel hebben uitgemaakt van een VN-vredesmacht. Voorwaarde voor toekenning is, dat daarbij in alle opzichten een goede plichtsbetrachting en een goed gedrag zijn getoond.

Tot heden komen in aanmerking zij die als VN-waarnemers hebben dienst gedaan en zij die deel hebben uitgemaakt van de zgn United Nations Interim Force in Lebanon (UNIFIL). Dit betreft de oorspronkelijke leden en aanvullers van 44 Pantserinfanteriebataljon Johan Willem Friso, dat sinds 10 maart 1979 in Libanon verblijft, alsmede enige Nederlandse militairen bij de UNIFIL-staf te Nakoera.

De herinneringsmedaille, een ontwerp van de heer F.J.H.Th.Smits, tot voor kort estetisch adviseur van het ministerie van Defensie, is uitgevoerd in bronskleurig metaal en heeft een diameter van 35 mm. Op de voorzijde is een door een lauwertak omgeven helm afgebeeld voorzien van de letters VN, de keerzijde vertoont het rijkswapen. Het lint, ter breedte van 27 mm, is wit en heeft aan de boorden een lichtblauwe baan van 4 mm. In het midden van het witte gedeelte drie smalle banen in rood, wit en blauw.

Het KB van 6 februari 1980 voorziet tevens in de instelling van een bronskleurige gesp met opschrift LIBANON 1979. Eventueel mag ook een verkleind model van de medaille met gesp worden gedragen. Als alleen het lint (baton) wordt gedragen, wordt het bezit van een gesp aangegeven door een achtpuntige

ster van bronskleurig metaal. Bij toekenning van de herinneringsmedaille ontvangt de begunstigde een op naam gestelde oorkonde.
De toekenning van de medaille en gesp is eenmalig, na deelneming aan andere vredesoperaties kunnen nieuwe gespen worden toegekend. Dit houdt in dat een tweede (enz) dienstperiode bij UNIFIL waarschijnlijk beloond zal worden met het cijfer 2 op de gesp en achtpuntige ster, analoog aan de wijze waarop dit gebeurd is bij het kruis voor recht en vrijheid voor hen die voor de tweede en derde maal bij het Nederlands Detachement Verenigde Naties in Korea dienden.
De eerste herinneringsmedailles werden op 23 juli 1980 uitgereikt aan 166 terugkerende leden van het UNIFIL-detachement. De *'medalparade'* vond plaats op het vliegveld van Beiruth, voordat de afgeloste militairen met het chartervliegtuig naar Nederland terugkeerden. De uitreiking geschiedde door de toenmalige bataljonscommandant, luitenant-kolonel H.Steenaart. Inmiddels waren echter reeds 600 Libanon-militairen in Nederland teruggekeerd. Voor hen zou de ontvangst van de herinneringsmedaille nog enige tijd duren.

Uiteindelijk vond de uitreiking plaats op 7 maart 1981. In een stromende regen werd in de kazerne van het Korps Mobiele Colonnes te Crailo door de sous-chef operatiën van de landmachtstaf, brigade-generaal M.G.Woerlee de lang begeerde en ontbeerde herinneringsmedaille uitgereikt. Reden van deze late uitreiking was dat ten tijde van de terugkeer van deze eerste UNIFILmilitairen in 1979, de herinneringsmedaille nog niet beschikbaar was. Thans geschiedt de uitreiking, zoals vermeld, op het vliegveld van Beiruth, voordat de vliegreis terug naar Nederland wordt aangevangen.
Opmerkelijk is dat de fraaie medaille in plaats van opgemaakt, hangend aan het lint wordt uitgereikt. Ongetwijfeld zal deze aanmaak goedkoper zijn, feit blijft dat bij gelegenheden waarbij modeldecoraties worden gedragen, deze *opgemaakt* òp het lint moeten zijn. Hetzelfde geldt voor de United Nations medaille, die na drie maanden verblijf in Libanon door de UNIFIL-staf wordt uitgereikt en waarvan het dragen door Nederlandse militairen is toegestaan. Deze bronskleurige medaille met een doorsnede van 36 mm vertoont aan de voorzijde het VN-embleem (wereldbol in lauwerkrans met de letters UN) en aan de keerzijde de tekst IN THE SERVICE OF PEACE. Ook deze medaille *hangt* aan het lint, hetgeen voor buitenlandse medailles niet ongebruikelijk is. Het lint van de UN-medaille bestaat uit de kleuren van de Libanonse vlag: groen, wit en rood met aan de boorden een lichtblauwe baan van 10 mm. Ook bij deze medaille ontvangen de begunstigden een oorkonde.
Aldus is de groep onderscheidingen, die door militairen op de uniform mag worden gedragen uitgebreid met een Nederlandse en een buitenlandse onderscheiding[1]. Hopelijk zal de Landmachtorder, die de Ministeriële kennisgeving omtrent de invoering en volgorde van dragen bekend stelt aan de Landmachtonderdelen, niet lang meer op zich laten wachten.

Bronnen:
Mededelingen in diverse Defensiekranten.

1 Hierbij wordt de Inhuldigingsmedaille 1980 buiten beschouwing gelaten.

BESTUURSMEDEDELINGEN

10e Opgave van wijzigingen op de ledenlijst van 1979

Nieuwe leden:

508 P.J.Bussen, Stuartstraat 96, 1815 BV Alkmaar
1 (Duitse leger tot 1918, Boerenoorlog), 11, 14, Leven Wilhelm II

509 P.A.Vermeulen, De Tol 79, 2266 EA Leidschendam
2, 3, 4, 20

510 J.G.M.Evers, Delmaweg 4, 7678 RL Geesteren
1 (NL, GB), 3 (Art), 11, 20 (1890-1948)

511 Mevr.J.P.A.E.van Zelm van Eldik-Kuneman, Van Zaeckstraat 23, 2596 TP 's-Gravenhage
4

512 A.D.Polderman, Sperwerstraat 17, 3334 AK Zwijndrecht
2 t/m 5

513 A.H.van Bommel, Romeflat 55, 1422 EN Uithoorn
5, 15, 19

514 R.A.Blom, Zeemandreef 42, 3146 BT Maassluis
1, 15, 23

Adreswijziging:

131 C.Frazer, H.Cleyndertweg 461, 1025 DT Amsterdam (N)

Correctie:

201 Society for Army Historical Research
Hon.Secretary Major N.P.Dawney M.A.
c/o The Library Old War Office Building
Whitehall, London S.W.1.

moet worden:

201 Army Museum Ogilvy Trust, Connaught Barracks, Duke of Connaught Road, Aldershot GU 11 2 LR, Great Britain.

In Muiderberg is van 25 tot 26 september a.s. het symposium Leven - Wonen - Werken in Holland in de 13e eeuw. Aandacht wordt besteed aan o.a. Hollands Wapentuig en Valkenjacht. Inlichtingen: Comité Oud Muiderberg, Van Ostadelaan 15, 1399 EX Muiderberg, tel.: 02942-1578.

Van de heer Kl.Sierksma ontvingen wij de volgende berichten:
Van 16 tot 20 september a.s. is er een historisch wetenschappelijk symposium over Flaggen- und Fahnenkunde in het 'Deutsches Schiffahrtsmuseum' Seestadt Bremerhaven. O.a. staan vaandels geëxposeerd uit de 80-jarige oorlog in Spaans bezit. Inlichtingen:
Stichting voor Banistiek
Brink 36, 1399 CX Muiderberg
Tel.: 02942-1470.

DE DONDERBUS

Inkoop Verkoop Ruil

Antieke wapens, Orden, Militaria, Uniformen, Uitrustingsstukken, Documentatie Eerste en Tweede Wereldoorlog. Aankopen van gehele verzamelingen.

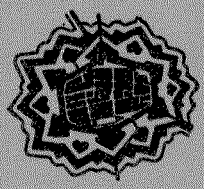
Adres: Sophiakade 5b,
Rotterdam 3016.
Geopend vrijdag 19-21 uur,
zaterdag 10-18 uur.
Telefoon: 010-522297
01862-2338
3274 ZJ Blaaksedijk - NL.

Quidich 'n Rich Militaria
J.F.de Boer,
Valeriaanstraat 6, Soest.

Inkoop, verkoop, ruil.
Specialiteit:
ridderorden, medailles en onderscheidingstekens van binnenlandse en buitenlandse legers.

Open na telefonische afspraak:

02155-18246

VESTINGMUSEUM NAARDEN

Wisseltentoonstelling 1981

gewijd aan het voormalig KNIL:

'NAAR ATJEH TOE'

Openingstijden tot en met 25-10-1981:
ma. t/m vr. 10.00-16.30 uur
za., zon. en fsd. 12.00-17.00 uur

Toegangsprijzen: volwassenen: *f* 2,50, kinderen: *f* 1,50

Westwalstraat 6, telefoon: 02159-45459

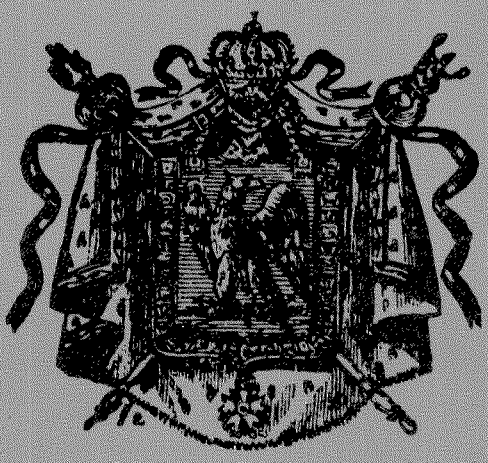
TRITT HISTORISCHE UNIFORMEN-KALENDER 1982

Evenals in voorgaande jaren zal ook nu, bij voldoende belangstelling, de mogelijkheid bestaan om bij de vereniging tegen sterk gereduceerde prijs de **TRITT HISTORISCHE UNIFORMEN-KALENDER** te verkrijgen. De prijs voor de uitgave 1982 zal *f* 27,50 exclusief porto- en verpakkingskosten bedragen. Om u de porto- en verpakkingskosten te besparen, zal de mogelijkheid bestaan de kalender af te halen op de jaarvergadering of op de Sectie Militaire Geschiedenis (bij de heer E.W.van Popta). Bestellingen gaarne op korte termijn bij de penningmeester (onder opgave van de wijze waarop u de kalender wilt ontvangen), **Storm van 's-Gravesandeweg 23, 2242 JB Wassenaar.**

Correcties

In het artikel van prof. ir J.W.Bonebakker over de instructie van 31 juli 1914 voor de opperbevelhebber van Land- en Zeemacht (Mars et Historia XV (1981) 39-46) zijn enkele fouten geslopen. Op pagina 39, eerste kolom, derde alinea, moet het jaartal 1940 worden gewijzigd in 1910. Op pagina 40 dient in de zesde regel van boven 'gezang' te worden veranderd in 'gezag'.

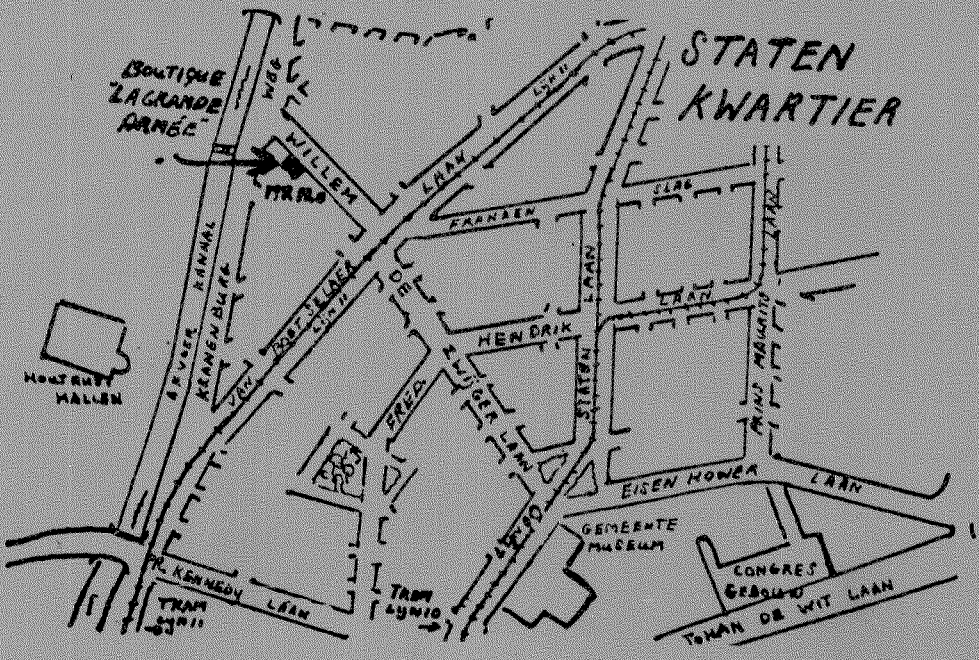
BOUTIQUE DE LA GRANDE ARMÉE

Het adres voor Historische Militaire en Civiele figuren, boeken, prenten, tijdschriften, wargame en alle verdere informatie op dit gebied.

geopend
Woensdag t/m Zaterdag
10.00 - 18.00 uur

W. C. J. EN I. S. SCHOPPEN
Willem de Zwijgerlaan 120
2582 EV Den Haag
Holland
Tel 070-541039

Uitgebreide catalogus en twee halfjaarlijkse aanvullingen verkrijgbaar, door storting van *f* 9,75 onder vermelding 'Catalogus' op giro 3263514 van Boutique La Grande Armée, Willem de Zwijgerlaan 120, Den Haag.